

NIBIO

NORSK INSTITUTT FOR
BIOØKONOMI

Beregning av erstatningsverdier for lette saueraser (villsau) ved tap forårsaket av freda rovdyr

NIBIO RAPPORT | VOL. 5 | NR. 136 | 2019

Eystein Ystad og Elisabeth Jenssen
Divisjon for kart og statistikk

TITTEL/TITLE

Beregning av erstatningsverdier for lette saueraser (villsau) ved tap forårsaket av freda rovdyr

FORFATTER(E)/AUTHOR(S)

Eystein Ystad og Elisabeth Jenssen

DATO/DATE:	RAPPORT NR./ REPORT NO.:	TILGJENGELIGHET/AVAILABILITY:	PROSJEKTNR./PROJECT NO.:	SAKSNR./ARCHIVE NO.:
03.12.2019	5/136/2019	Åpen	11374-1	18/01708
ISBN:	ISSN:	ANTALL SIDER/ NO. OF PAGES:	ANTALL VEDLEGG/ NO. OF APPENDICES:	
978-82-17-02433-0	2464-1162	17	1	

OPPDRAKSGIVER/EMPLOYER:

Miljødirektoratet

KONTAKTPERSON/CONTACT PERSON:

Terje Bø

STIKKORD/KEYWORDS:Lette saueraser
Rovdyrerstatning
Erstatningsverdier**FAGOMRÅDE/FIELD OF WORK:**Foretaksøkonomi
Produksjonsøkonomi**SAMMENDRAG/SUMMARY:**

Sammendrag (norsk sammendrag er obligatorisk dersom rapporten er skrevet på engelsk)»

Summary (for reports written in English, a Norwegian summary is mandatory)»

LAND/COUNTRY:

Land

FYLKE/COUNTY:

Fylke

KOMMUNE/MUNICIPALITY:

Kommune

STED/LOKALITET:

Sted

GODKJENT /APPROVED

Geir Harald Strand

NAVN/NAME

PROSJEKTLEDER /PROJECT LEADER

Eystein Ystad

NAVN/NAME

NIBIONORSK INSTITUTT FOR
BIOØKONOMI

Forord

NIBIO lager hvert år erstatningsverdier for beregning av erstatning for tap av småfe til fredet rovdyr, på oppdrag fra Miljødirektoratet. Erstatningsverdiene brukes av myndighetene til å beregne utbetalinger per dyr til bønder med tap. For sau lages det grunnverdier for henholdsvis søyer og lam, men det skilles ikke mellom ulike saueraser. Miljødirektoratet har bedt Nibio om å vurdere om det er grunnlag for å lage egne erstatningsverdier for lette saueraser. Denne rapporten oppsummerer arbeidet for å finne ut av dette.

I arbeidet med rapporten har vi har fått innspill og hjelp fra Finn Avdem, fagsjef småfe i Nortura, Morten Røe, fagsjef klassifisering i Animalia, Hilde Buer, leder i Norsk villsaulag. Takk til alle sammen.

Ås 03.12.19

Hildegunn Norheim

Innhold

Sammendrag	5
1 Innledning	7
1.1 Oppdragsbeskrivelse	7
1.2 Omfanget av lette saueraser i Norge.....	7
2 Grunnlaget for beregning av erstatningsverdier.....	9
2.1 Lovgrunnlaget.....	9
2.2 Beregningsgrunnlaget.....	9
3 Beregning av erstatningsverdier for villsau	10
3.1 Beregning av grunnverdi og distriktstilskudd	10
Slakte- og ullvekter	10
Beregning av grunnverdier	11
3.2 Beregning av husdyrtilskudd	12
3.3 Følgekostnader	13
4 Sammenligning av erstatningsverdier	15
Litteraturliste.....	17
Vedlegg - Eksempelberegning.....	18

Sammendrag

Denne rapporten er skrevet på oppdrag fra Miljødirektoratet der Nibio er bedt om å vurdere grunnlaget for å opprette en egen kategori for erstatningsverdi for tap av sau til freda rovdyr som omfatter lette saueraser. Oppdraget er gjennomført ved å beregne erstatningsverdier for rasen gammelnorsk sau (villsau), og sammenlignet denne med erstatningsverdier for ordinær sau. Vurderingene og beregningene skal danne grunnlag for en beslutning i Miljødirektoratet om en videreføring av den eksisterende felles satsen for erstatning, eller om en ny kategori skal innføres.

Rapporten er utformet i henhold til oppdragsbeskrivelsen med bruk av data om slaktevekter og slaktekvaliteter fra Animalia, opplysninger om priser fra Nortura, satser for tilskudd i jordbruksavtalen og lammetall fra sauekontrollen.

I slaktestatistikken fra Animalia er kategorien villsau det samme som gammelnorsk sau. Fra 2016 til 2018 har det i gjennomsnitt blitt levert ca. 44 500 lam og 6 100 søyer av villsau per år. Dette utgjør 3,8 prosent av all slaktet sau. I følge Norsk Sau og Geit var det et sted mellom 15 000 og 20 000 søyer på landsbasis i 2006. I sauekontrollen var det registrert 8260 søyer av villsau i 2018, noe som utgjorde 2,1 prosent av samlet antall søyer.

Utgangspunktet for beregningene av grunnverdier for tap av småfe til freda rovdyr er beskrevet i Forskrift om erstatning når husdyr blir drept eller skadet av rovdyr (FOR-2014-05-30-677) med hjemmel i Naturmangfoldlovens §19 (LOV-2009-06-19-100). Forskriften bestemmer at det skal beregnes full erstatning for dyr som går tapt, tilsvarende den verdi for slakt og biprodukter som dyreeier normalt ville oppnådd ved ordinær leveranse til slakteri. Det kan også gis erstatning for dokumenterte følgekostnader i form av livdyrverdi for tapte lam, redusert framtidig produksjon ved tap av voksne søyer, redusert avlsmessig framgang som følge av rovvilttap, og økt arbeidsforbruk i beitetida og andre følgekostnader.

Det er benyttet avregningspriser fra Nortura for sau og lam i ukene 36 – 43 høsten 2018. Prisene er valgt med hensyn til middelvekt og middelklasse innen den enkelte kategori. For både sau og lam av villsau er kvalitetsklasse O benyttet som grunnlag. Prisene inkluderer alle pristillegg for sau og lam, inkludert grunntilskudd. Det blir imidlertid ikke utbetalt grunntilskudd til slakt av lam som er under 13,0 kg. I følge slaktestatistikken veide 11,2 prosent av lammeslaktene 13 kg eller mer. Disse tallene er omregnet til forholdstall for antall kg slakt, og lagt til kjøttprisen. Gjennomsnittet av slaktevektene for årene 2016, 2017 og 2018 var 11,1 kg for lam og 15,8 kg for sau. Dette ga en pris på 8,32 kroner per kg sauekjøtt og 47,63 kroner per kg lammekjøtt.

Med dette som utgangspunkt fikk vi følgende grunnverdier for henholdsvis sau og lam, fordelt på de ulike sonene for distriktstilskudd:

Sone for distriktstilskudd	1	2	3	4	5
Sats, distriktstilskudd	0,00	4,95	7,75	13,70	14,20
Grunnverdi sau med distriktstilskudd	140	210	260	350	360
Grunnverdi lam med distriktstilskudd	530	590	620	690	690

Ved beregning av erstatningsverdiene blir tap av tilskudd inkludert. Dette omfatter kvalitetstilskudd til lammeslakt og tilskudd til sau på utmarksbeite. Kvalitetstilskuddet blir utbetalt til alle lammeslakt som blir klassifisert i klasse O+ eller bedre etter EUROP-systemet. Tilskudd til sau på utmarksbeite beregnes på grunnlag av et veid gjennomsnitt av antall dyr sluppet på utmarksbeite og antall dyr sanket fra utmarksbeite, etter å ha vært på beite i minst 5 uker. Samlet tap av tilskudd utgjorde 306 kroner per tapt lam, og 159 kr per tapt søye etter satsene for 2018.

I beregningene blir følgekostnader i form av tapt livdyrverdi, redusert framtidig produksjon og redusert avlsframgang inkludert i erstatningsverdiene. Merarbeid i forbindelse med rovdyr tap blir også som regel erstattet.

Tallene nedenfor viser en sammenligning av resultatene for villsau og ordinær sau. Forskjellene skyldes hovedsakelig at både lam og sau av villsau er betydelig lettere enn vanlig sau. På grunn av dårligere klassifisering blir også lammetilskuddet til villsau betydelig lavere. Forskjellene i priser på kjøtt er relativt små, mens ullprisen er mye lavere.

	Villsau		Ordinær sau	
	Lam	Sau	Lam	Sau
Kjøttpris per kg	47,63	8,82	49,76	8,06
Slaktevekt per dyr	11,1	15,8	18,8	30,8
Ullpris per kg	2	2	55	55
Ullvekt per dyr	0,65	0,89	1,3	2,2
Kjøttverdi	529	131	935	248
Ullverdi	5,27	5,27	72	121
Grunnverdi eks. distriktstilskudd (avrundet)	530	140	1010	370
Tilskudd per dyr	306	195	522	368

Når man skal vurdere disse tallene bør man ta med i vurderingen at beregningene for villsau ikke fullt ut er dekkende for de totale inntektene i produksjonen. Dermed gir de heller ikke et fullstendig bilde av kostnadene med tap av villsau til rovdyr. Produsenter som driver med villsau har som regel salg av skinn som en del av virksomheten. Vi har innhentet opplysninger som tyder på at det er svært stor variasjon i hvilke priser som oppnås for salg av skinn fra villsau. Noen selger råskinn til slakteri eller garveri, mens andre selger garvete skinn direkte til forbruker eller butikk. Prisen for et skinn kan variere fra under 100 kroner til opptil 3000 kroner. Omsetningen av tilleggsprodukter fra villsau er liten og mye av omsetningen foregår utenom slakteriene. På grunn av dette finnes det lite dokumentasjon av omfang og priser for slike produkter, og det finnes ingen statistikk eller veiledende priser for skinn av villsau. Det er derfor vanskelig å utarbeide felles normer for verdien av skinn, noe som også begrenser verdien av å lage egne erstatningssatser for villsau. Det kan også forekomme at kjøtt og ull selges gjennom private kanaler, antakelig til høyere priser enn det som er brukt i våre beregninger. Livdyrsalget er muligens også mer omfattende enn for ordinær sau, siden det er en del som tyder på at antall villsau har vokst de senere år.

Det er grunn til å anta at disse forholdene gir betydelige merinntekter hos mange villsauprodusenter, og dette er noe som det bør tas hensyn til ved fastsetting av erstatningsverdier for denne sauerasen. Et alternativ til egne satser for erstatningsverdier er å beregne individuelle erstatninger for tap i besetninger med villsau, slik at de relle kostnadene med tap til rovdyr kan legges til grunn for erstatningsutbetalingene. Hvis det likevel blir valgt å etablere egne erstatningsverdier for villsau, bør det gjøres en nærmere vurdering av omfang og inntekter fra tilleggsprodukter fra besetninger med villsau.

1 Innledning

1.1 Oppdragsbeskrivelse

Denne rapporten er skrevet på oppdrag fra Miljødirektoratet der Nibio er bedt om å vurdere grunnlaget for å opprette en egen kategori for erstatningsverdi for tap av sau til freda rovdyr som omfatter lette saueraser. Oppdraget er gjennomført ved å beregne erstatningsverdier for rasen gammelnorsk sau (villsau), og sammenlignet denne med erstatningsverdier for ordinær sau. Vurderingene og beregningene skal danne grunnlag for en beslutning i Miljødirektoratet om en videreføring av den eksisterende felles satsen for erstatning, eller om en ny kategori skal innføres.

Rapporten er utformet i henhold til oppdragsbeskrivelsen med bruk av data om slaktevekter og slaktekvaliteter fra Animalia, opplysninger om priser fra Nortura, satser for tilskudd i jordbruksavtalen og lammetall fra sauekontrollen. Lette saueraser blir ofte benevnt som villsau, utegangarsau, steinaldersau og ursau. Den offisielle betegnelsen i Norsk sau og geit (NSG) på denne sauerasen er gammelnorsk sau. NSG har fullmakt fra Landbruks- og matdepartementet til å godkjenne nye saueraser i Norge.

I rapporten gis det først en oversikt over kategorier og omfang av ulike saueraser i Norge. Deretter blir slaktedata og priser på kjøtt og ull for gammelnorsk sau presentert. Disse opplysningene danner grunnlaget for beregningen av erstatningsverdier for villsau, inkludert tap av tilskudd. Erstatningsverdiene beregnes med utgangspunkt i samme metode som ordinær sats, og forskjellene i satsen mellom villsau og ordinær sau blir beskrevet og vurdert til slutt.

1.2 Omfanget av lette saueraser i Norge

I avlsarbeidet blir begrepet rase brukt om grupper av sau som brukerne selv anser som ulike og som det drives avlsarbeid på (Norsk sau og geit 2019). I oversikten til Norsk sau og geit er det nevnt 19 ulike saueraser. Norsk sauebesetninger domineres av norsk kvit sau (NKS)¹ med ca. 2/3 av alle søyene i Norge og spælsau, dalasau og steigar med ca. 1/4 av søyene. Resten utgjøres av de andre rasene, inkludert gammelnorsk sau som er den letteste sauerasen.

Gammelnorsk sau er en rase med stort genetisk mangfold. Enkle lamminger, sterkt flokkinstinkt, dobbel ullfell, godt morsinstinkt og hardførhet er noen av egenskapene som særpreger rasen. Evnen til å klare seg selv gjør at den er et egnet beitedyr i kystområder, der dyrene kan gå ute hele året. Gammelnorsk sau gir relativt små slakt sammenlignet med nyere saueraser, men gir kjøtt av høy kvalitet med en unik smak. Høstvekta på voksne værer er mellom 45 og 65 kg, og voksne søyer mellom 30 og 50 kg. Rasen kan ha varianter med både korthåra og langhåra ull. Gammelnorsk sau er den eneste norske rasen med alle de fire hårtypene i fellen: botnull, dekkull, dyrehår og marghår (Norsk villsaulag 2016²).

Det finnes også en rase som heter gammelnorsk spælsau, med en størrelse som ligger mellom moderne spælsau og gammelnorsk sau. Det er imidlertid kun gammelnorsk sau som blir merket som villsau ved mottak i norske slakterier, og som dermed blir definert som lette saueraser i denne rapporten.

¹ Norsk kvit sau ble opprettet som en egen rasebetegnelse i 2000. Grunnlaget var et felles avlsarbeid på sauerasene dala, rygja og steigar så langt tilbake som siste halvdel av 1800-tallet. Alle disse rasene var krysninger av stedegne sauer og engelske crossbreddraser (Norsk genressurscenter 2019).

² Fra rasestandard for gammelnorsk sau, som ble vedtatt av Norsk Villsaulag i 2016.

I slaktestatistikken fra Animalia er kategorien villsau det samme som gammelnorsk sau (Animalia 2019a). Fra 2016 til 2018 har det i gjennomsnitt blitt levert ca. 44 500 lam og 6 100 søyer av villsau per år. Dette utgjør 3,8 prosent av all slaktet sau. I følge Norsk Sau og Geit var det et sted mellom 15 000 og 20 000 søyer på landsbasis i 2006. I sauekontrollen var det registrert 8260 søyer av villsau i 2018, noe som utgjorde 2,1 prosent av samlet antall søyer (Animalia 2019b).

Identifisering av villsau skjer ut fra avtaletypen som registreres ved mottak på slakteri. Dette skjer enten på grunnlag av signalmerking av villsauen når denne leveres sammen med vanlig sau, eller ved at hele leveransen registreres som villsau ved innmelding av dyrene (Nortura 2019). Dette innebærer at det kan forekomme både feilmerking og manglende merking, noe som gjør at det er usikkerhet knyttet til tallene (Finn Avdem, Pers. Med 20.2.2019).

Dette medfører at det antakelig er en viss underrapportering av antall slakt fra villsau. Vi må derfor gå ut fra at omfanget av villsau i Norge er større enn det slaktestatistikken viser. Sauekontrollen er heller ikke til hjelp i denne sammenhengen, fordi den inneholder statistikk kun fra medlemsbesetningene. I denne rapporten er vi imidlertid ute etter gjennomsnittstall for slaktevekter og slaktekvaliteter, og vi har ikke noe grunnlag for å anta at de dyrene som ikke blir rapportert skiller seg ut fra de som inngår i statistikken. Vi har derfor valgt å benytte tallene for slaktevekter og klassifisering fra Animalia (2019a).

2 Grunnlaget for beregning av erstatningsverdier

2.1 Lovgrunnlaget

Utgangspunktet for beregningene av grunnverdier for tap av småfe til freda rovdyr er beskrevet i Forskrift om erstatning når husdyr blir drept eller skadet av rovdyr (FOR-2014-05-30-677) med hjemmel i Naturmangfoldlovens §19 (LOV-2009-06-19-100). Forskriften bestemmer at det skal beregnes full erstatning for dyr som går tapt, tilsvarende den verdi for slakt og biprodukter som dyreeier normalt ville oppnådd ved ordinær leveranse til slakteri.

Erstatning for tap av enkeltdyr ytes etter sats for grunnverdi fastsatt av Miljødirektoratet på bakgrunn av gjennomsnittlige slaktevekter og priser på landsbasis for gjeldende tapsår, inkludert distriktstilskudd. Det kan også gis erstatning for dokumenterte følgekostnader i form av livdyrverdi for tapte lam, redusert framtidig produksjon ved tap av voksne søyer, redusert avlsmessig framgang som følge av rovvilttap, og økt arbeidsforbruk i beitetida og andre følgekostnader.

2.2 Beregningsgrunnlaget

Beregningene av grunnverdier for lette saueraser er gjort med samme metode som ligger til grunn for de ordinære erstatningsberegningene for sau og geit tapt til freda rovdyr. Erstatningsverdien beregnes som summen av grunnverdi (slaktevekt * pris), distriktstilskudd, husdyrtilskudd og følgekostnader. Beregningene gjøres ut fra følgende forutsetninger³:

- Slaktevekter fastsettes ut fra gjennomsnittlige slaktevekter registrert hos Nortura siste tre år. For lam vil det være aktuelt å bruke gjennomsnittsvokter fra sesongen august til oktober. For søyer brukes gjennomsnittsvokter på årsbasis.
- Det legges til grunn en slaktekvalitet tilsvarende den som hovedtyngden av alt slakt blir klassifisert i. Det gjøres ingen fratrekk for fettmengde.
- Det brukes forhåndsestimerte noteringspriser (prisløype) fra Nortura for ukene 36 – 43 i tapsåret. Det legges til grunn en vektklasse tilsvarende den gjennomsnittsvokta som blir brukt.
- Ullverdien beregnes som et produkt av ullvekt og pris. Satsen fastsettes basert på gjennomsnittspris for høstull av crossbreed type levert til Nortura. Det benyttes en ullvekt på 1,3 kg for lam og 2,2 kg for søyer, multiplisert med gjennomsnittsprisen.
- Distriktstilskuddet beregnes separat for den enkelt dyreeier basert på brukets beliggenhet i forhold til sonegrensene, og framkommer som et tillegg per kg slaktevekt.

³ Beskrevet i retningslinjer til § 11 - 14 i Forskrift om erstatning når husdyr blir drept eller skadet av rovdyr (FOR-2014-05-30-677).

3 Beregning av erstatningsverdier for villsau

3.1 Beregning av grunnverdi og distriktstilskudd

Slakte- og ullvekter

Animalias slaktestatistikk for variant 2 – villsau, tilsvarende gammelnorsk sau – danner utgangspunktet for slaktevektene som er brukt i beregningene (Animalia 2019a). Det er benyttet gjennomsnitt av slaktevekter for årene 2016, 2017 og 2018. Tabell 1 viser at gjennomsnittlig slaktevekt for sau var 15,8 kg, og for lam 11,1 kg. Slaktevekt for sau er et gjennomsnitt av vektene for voksen sau og ung sau⁴. Middelklasse for kvalitetsvurdering var klasse O for både sau og lam.

Tabell 1. Slaktedata for all villsau – gjennomsnitt 2016 – 2018

Kategori	Antall slakt	Andel ung sau	Middelvekt kg	Middelklasse	Prosent stjernelam
Sau	6 119	0,40	15,8	5,44 (O)	
Lam	44 495		11,1	5,38 (O)	4,9

Tabellene 2 og 3 viser fordelingen av antall slakt, slaktevekter og klassifisering for voksen sau og lam, og som danner underlaget for tabell 1. Kategorien voksen sau er et vektet gjennomsnitt av «sau» og «ung sau⁵», med utgangspunkt i antall slakt som ble levert i hver kategori. I gjennomsnitt ble 40 prosent av villsauen som var minst 1 år innmeldt som «ung sau» i den aktuelle perioden. Middelklasse for ung sau var O+ i alle tre årene, men klassifiseringen av «sau» trakk gjennomsnittlig middelklasse ned til O.

Tabell 2. Slaktedata for sau (voksen sau og ung sau) av villsau. 2016 – 2018

År	Antall slakt	Middelvekt	Middelklasse
2016	5 707	15,8	5,52 (O+)
2017	6 121	16,1	5,43 (O)
2018	6 529	15,5	5,37 (O)
Siste 3 år	6 119	15,8	5,44 (O)

Tabellene viser at både slaktevekter og klassifisering har vært stabile de siste tre årene, selv om antall dyr som er levert i det enkelte år har variert en del. Antall lammeslakt har gått noe opp og ned, mens antall saueslakt har økt i perioden.

⁴ Ung sau av hunnsau er definert som mellom 12 måneder og ca. 30 måneder (Animalia 2019. *Klassifiseringshåndboka*. <https://www.animalia.no/no/kjott--egg/klassifisering/>)

⁵ Ung sau er mellom 1 og 2 år (betegnelsen gimmer brukes om hunndyr).

Tabell 3. Slaktedata for lam av villsau. 2016 – 2018

År	Antall slakt	Middelvekt	Middelklasse
2016	49 491	11,2	5,32 (O)
2017	41 013	11,2	5,44 (O)
2018	42 982	11,0	5,39 (O)
Gjennomsnitt siste 3 år	44 495	11,1	5,38 (O)

Beregning av grunnverdier

Villsau blir avregnet etter samme klassifiseringssystem som andre saueraser med hensyn til vektklasse (EUROP) og fettgruppe. Det er i så måte ingen forskjeller i priser eller tillegg per kg kjøtt sammenlignet med ordinære saueraser.

Det er benyttet avregningspriser fra Nortura for sau og lam i ukene 36 – 43 høsten 2018. Prisene er valgt med hensyn til middelvekt og middelklasse innen den enkelte kategori. For både sau og lam av villsau er kvalitetsklasse O benyttet som grunnlag. Prisene inkluderer alle pristillegg⁶ for sau og lam, inkludert grunntilskudd. Det blir imidlertid ikke utbetalt grunntilskudd til slakt av lam som er under 13,0 kg. I følge slaktestatistikken veide 11,2 prosent av lammeslaktene 13 kg eller mer. Disse tallene er omregnet til forholdstall for antall kg slakt, og lagt til kjøttprisen. Dette ga en gjennomsnittlig pris på 8,32 kroner per kg sauekjøtt og 47,63 kroner per kg lammekjøtt.

Det eksisterer ingen generelle pristillegg til slakt av villsau. Fatland slakteri har hatt en villsaukampanje, som i 2018 innebar at ung sau over 11,1 kg med klassifisering O- og bedre, fikk et pristillegg på 30 kroner per kg for dyr levert i august (Fatland 2019).

Statistikk fra Animalia⁷ viser at i perioden 2016 - 2018 hadde lam av villsau en gjennomsnittlig ullvekt på 0,65 kg, mens ullvekta for sau var 0,89 kg per dyr. Gjennomsnittlig pris som ble oppnådd i perioden 2016 – 2018 var 5,85 kroner for lam og 3,42 kr for sau. Beregningene av grunnverdier er basert på en felles ullpris for all sau. Vi har derfor regnet ut en veid gjennomsnittlig ullpris på 5,27 kroner per dyr. Mesteparten av ulla fra villsau blir klassifisert i klasse C2S til en pris på 1 krone per kg, mens resten plasseres i klasser som tilsvarer ullpriser fra 20 til 60 kroner per kg. Det utbetales ikke tilskudd for ull av villsau.

Resultatet av beregningene uten distriktstilskudd for henholdsvis sau og lam er presentert i tabell 4 og 5.

Tabell 4. Grunnverdi voksen sau og ungsau uten distriktstilskudd

Sau	Vekt (kg)	Middelklasse	Pris (kr/kg)	Sum, kr
Slakt	15,8	O	8,32	131,46
Ull	0,89		5,27	4,69
Sats voksen sau uten distriktstilskudd				136,15

⁶ Nortura har følgende pristillegg utover grunntilskudd: Tillegg for stjernelam, tillegg for gourmetlam, puljetillegg, tillegg for lammering, merketillegg, sesongtillegg, kvantumstillegg og effektivitetstillegg for sau og ung sau.

⁷ Opplysninger om klassifisering av ull fra villsau i perioden 2016 – 2018 har vi mottatt på epost fra Mina Klaseie i Animalia. Gjeldende avregningspriser for ull har vi fått på epost fra Terje Bakken i Norilia.

Tabell 5. Grunnverdi lam uten distriktstilskudd

Lam	Vekt (kg)	Middelklasse	Pris (kr/kg)	Sum, kr
Slakt	11,1	O	47,63	528,69
Ull	0,65		5,27	3,43
Sats for lam uten distriktstilskudd				532,12

Tabell 6 viser grunnverdiene for sau og lam av villsau fordelt på de ulike sonene for distriktstilskudd i 2018. Vi ser at grunnverdiene for sau varierer fra 140 kroner i sone 1 til 360 kroner i sone 5. De tilsvarende rallene for lam av villsau er 530 kroner til 690 kroner.

Tabell 6. Grunnverdier for sau og lam av lettere saueraser (avrundet)

Sone for distriktstilskudd	1	2	3	4	5
Sats, distriktstilskudd	0,00	4,95	7,75	13,70	14,20
Grunnverdi sau med distriktstilskudd	140	210	260	350	360
Grunnverdi lam med distriktstilskudd	530	590	620	690	690

Tabell 12 i kapittel 3.5 viser en sammenligning med grunnverdiene for all sau.

3.2 Beregning av husdyrtilskudd

Over jordbruksavtalen blir det utbetalt kvalitetstilskudd til lammeslakt, tilskudd til sau på utmarksbeite, produksjonstilskudd til sau og avløsertilskudd til sau. Kvalitetstilskudd til lammeslakt utbetales til alle lam som blir klassifisert i klasse O+ eller bedre etter EUROP-systemet⁸. I 2018 var satsen 500 kroner per lammeslakt (Landbruksdepartementet 2018). Tilskudd til sau på utmarksbeite beregnes på grunnlag av et veid gjennomsnitt av antall dyr sluppet på utmarksbeite og antall dyr sanket fra utmarksbeite, etter å ha vært på beite i minst 5 uker (Landbruksdirektoratet 2018). Dyr som blir tatt av rovdyr fører til at tilskuddet per sau eller lam blir mindre.

Som vist i tabell 6 ble 49,4 prosent av alle lammeslakt av villsau i perioden 2016 til 2018 klassifisert som klasse O+ eller bedre. Denne andelen er i følge regelverket berettiget et lammetillegg som i 2018 var på 500 kroner per lam (Landbruksdepartementet 2018).

Tabell 6. Klassifisering av lam av villsau. Prosent.

År Klasse	2016	2017	2018	Gjennomsnitt 2016-2018
O+ og bedre	46,0	51,1	51,8	49,4
O og dårligere	54,0	48,9	48,2	50,6

Grunnlaget for lammetilskuddet er beregnet med utgangspunkt i den gjennomsnittlige klassifiseringen siste tre år. Dette gir et lammetilskudd på 247 kroner per lam, som vist i tabell 7. Tilskudd til dyr på utmarksbeite beregnes ut fra en vektning der dyr sluppet teller 70 prosent og dyr sanket teller 30 prosent. Satsen var i 2018 på 195 kroner per sau eller lam. Tap av dyr ga dermed en reduksjon i utmarksbeitetilskudd som for 2018 ble beregnet til 59 kroner per sau eller lam.

⁸ EUROP er et system for klassifisering av slakt av husdyr etter kjøttfylde og fettgruppe. Det består av 15 klasser der E+ er best og P- er dårligst (<https://medlem.nortura.no/underlagsartikler/klassifiseringssystemet-europ-article25915-13512.html>).

Tabell 7. Beregning av grunnlag for tapt lammetilskudd

		Sum, kr
Lammetilskudd klasse O+ eller bedre	500 kr * 0,494	247
Lammetilskudd klasse O og dårligere	0 kr * 0,506	0
Beitetilskudd		59
Sum, lammetilskudd		306

Sum tilskudd per lam av villsau blir dermed 306 kroner ved ordinær drift. Ved økologisk drift gis det et tillegg i lammetilskudd på 40 kroner, noe som gir en netto effekt på 20 kroner i ekstra tilskudd.

Tapte søyer må erstattes med påsett av lam, noe som fører til reduksjon i antall lam påfølgende år fordi ung sau føder færre lam enn voksen sau. Tap av søyer fører dermed til tapt lammetillegg året etter. I følge sauekontrollen fikk førstegangsfødende søyer av villsau i gjennomsnitt 0,55 færre lam om høsten enn eldre søyer i perioden 2016 – 2018, som vist i tabell 8, mens det tilsvarende tallet for all sau er 0,60 færre lam. Beregningene av erstatningsverdiene blir gjort ut fra lammetall om høsten, altså etter sanking.

Tabell 8. Lammetall for villsau og all sau om høsten

	Villsau			All sau		
	Ung sau	Voksen sau	Differanse	Ung sau	Voksen sau	Differanse
2016	0,71	1,27	0,56	1,26	1,85	0,59
2017	0,76	1,31	0,55	1,22	1,83	0,61
2018	0,77	1,30	0,53	1,19	1,80	0,61
Gjennomsnitt 3 år	0,74	1,29	0,55	1,23	1,83	0,60

Kilde: Animalia 2019b, Animalia 2018 og Animalia 2017

Beregningene for tap av lammetilskudd per søye framgår av tabell 9.

Tabell 9. Tapt tilskudd per søye

Tilskudd		Kroner
Tapt lammetillegg	247 * 0,55	136
Tapt utmarksbeitetilskudd		59
Sum, tapt tilskudd per søye		195

Det gis også produksjonstilskudd og avløsertilskudd til voksen sau. I jordbruksavtalen for 2017 – 2018 ble ordningen for disse tilskuddene endret slik at grunnlaget for tilskuddene er antall sau født foregående år eller tidligere (Landbruksdepartementet 2017). Dette innebærer at påsettlam som er født i det aktuelle tapsåret er med i grunnlaget for produksjonstilskudd og avløsertilskudd, som beregnes på grunnlag av dyretallet i oktober. Antall dyr blir det samme fordi det settes på lam til erstatning for de tapte sauene. Det blir derfor ikke noe tap av disse tilskuddene når voksne dyr må erstattes av unge dyr.

3.3 Følgekostnader

Følgekostnader er ulemper som står i direkte årsakssammenheng med tap eller skade som følge av rovdyr. Ifølge erstatningsforskriftens §12 kan det ytes erstatning for livdyrverdi for tapte lam (pkt a) og for redusert framtidig produksjon ved tap av voksne søyer (pkt b). Livdyrtillegget skal dekke merverdien som produksjonsdyr i forhold til slakteverdien. I retningslinjene til forskriften legges det til grunn at det er få dyr som omsettes som livdyr, og at hoveddelen av livdyrverdien anses som knyttet

til rekruttering til egen besetning. Livdyrtillegget er satt til 10 prosent av fastsatt grunnverdi både for søyelam og værølam. Vi anbefaler at dette også legges til grunn ved beregning av erstatning for tap av villsau.

Erstatningen for redusert framtidig produksjon ved tap av voksne søyer etter §12b er følgekostnader av vekt- og kvalitetsreduksjon på morløse lam som følge av drepte morsøyer. Selve beregningene blir gjort i henhold til gjennomgangen av tallgrunnlaget for beregning av rovdyrerstatninger som ble gjort av NILF i 2014 (Holien et. al 2014). Erstatningen ytes per vinterføra sau. Vi har gjennomført beregningene på samme vis med en diskonteringsperiode på 20 år og rentefot på 3 prosent. De variable kostnadene er justert med hjelp av konsumprisindeksen med 2014 som basis.

Som nevnt i forrige kapittel får antall lammefødsler per søye betydning for erstatningsverdiene fordi tapte mordyr må erstattes med påsettlam som føder færre lam påfølgende år. Siden villsau føder færre lam enn ordinær sau, blir denne effekten noe svakere for villsau. Lammetallene for ung og voksen villsau er lagt til grunn i beregningene.

Satsene per tapt søye er vist i tabell 10, fordelt på ulike tapsintervaller og soner for distriktstilskudd.

Tabell 10. Reduksjon i framtidig produksjon i kroner per tapt søye, fordelt på ulike tapstall og soner distriktstilskudd

Sats distrikts- tilskudd	Tap av søyer, prosent						
	4,9	9,9	14,9	19,9	24,9	29,9	34,9
0,00	834	834	927	980	1012	1034	1053
4,95	845	845	948	1006	1042	1065	1086
7,75	852	852	959	1021	1058	1083	1106
13,70	865	865	984	1053	1094	1121	1146
14,20	866	866	986	1056	1097	1124	1149

I følge forskriftens § 13a kan det også ytes erstatning for redusert avlsframgang som følge av tap til rovdyr. Dette er kostnader som vil variere med tapsomfanget, fordi det blir vanskeligere å opprettholde avl og korrekt utvelgelse av livdyr med økende tapstall. Dette er også en erstatning for reduksjon i avlsframgang som skyldes mer usikre indekser eller avlsverdier i besetningen. Selve beregningene blir gjort på grunnlag av andelen lam og søyer som blir erstattet, og framkommer som en sats som multipliseres med antall morsøyer i besetningen.

Merkostnader i form av medgått ekstra arbeidstid kan erstattes i henhold til § 13b i forskriften. Vi antar som utgangspunkt at omfanget av merarbeid er det samme for villsau som for ordinær sau. Arbeidskostnaden per time i de ordinære beregningene beregnes på grunnlag av tariff lønn for faglært arbeidskraft i landbruket. I og med at kostnadene er de samme for villsau og ordinær sau, har vi valgt å holde disse kostnadene utenom beregningene.

4 Sammenligning av erstatningsverdier

Tabell 11 gir en oversikt over forskjellene i grunnverdier og tilskudd per dyr for villsau og ordinær sau⁹. Tallene viser at forskjellene hovedsakelig skyldes at både lam og sau av villsau er betydelig lettere enn vanlig sau. På grunn av dårligere klassifisering blir også lammetilskuddet til villsau betydelig lavere. Forskjellene i priser på kjøtt er relativt små, mens ullprisen er mye lavere. Søyer av villsau oppnår noe bedre priser fordi en større andel er ung sau, som betales med en høyere kjøttpris enn voksen sau. For lam av villsau blir kjøttprisen noe lavere på grunn av at de fleste lammene kommer under vektgrensa på 13,0 kg for utbetaling av grunntilskudd.

Tabell 11. Sammenligning av beregninger av grunnverdi og tilskudd for villsau og ordinær sau

	Villsau		Ordinær sau	
	Lam	Sau	Lam	Sau
Kjøttpris per kg	47,63	8,82	49,76	8,06
Slaktevekt per dyr	11,1	15,8	18,8	30,8
Ullpris per kg	2	2	55	55
Ullvekt per dyr	0,65	0,89	1,3	2,2
Kjøttverdi	529	131	935	248
Ullverdi	5,27	5,27	72	121
Grunnverdi eks. distriktstilskudd (avrundet)	530	140	1010	370
Tilskudd per dyr	306	195	522	368

Vi har laget et eksempel på en beregning av rovdyrerstatning på grunnlag av grunnverdier og følgekostnader der vi har brukt tallene som er presentert her. Mer fullstendige utregninger ligger som vedlegg. Her er det beregnet erstatning for grunnverdier, følgekostnader og tapt tilskudd ved rovdyr tap, mens ekstra kostnader for merarbeid er holdt utenom. Resultatet av beregningen av erstatningsbeløp er vist i tabell 12. Dette gir et erstatningsbeløp på 16 782 kroner for villsau. Tilsvarende beregning for ordinær sau med samme besetning og tap til rovdyr i 2018 gir et erstatningsbeløp på 29 271 kroner, noe som tilsvarer en differanse på 12 489 kroner.

Tabell 12. Beregning av erstatningsbeløp for villsau og ordinær sau, 2018.

Kostnadstype	Villsau	Ordinær sau
Grunnverdi sau	681	1846
Grunnverdi lam	5321	10070
Livdyrverdi lam	532	1007
Redusert framtidig avdrått	4170	7245
Redusert avlsframgang	2043	2043
Tap tilskudd søye	975	1840
Tap tilskudd lam	3060	5220
Sum	16782	29271

Forutsetninger: Besetning på 200 morsauer og 380 lam på utmarksbeite. Rovdyrtap på 10 lam og 5 søyer. Sone 1 for distriktstilskudd. Alle tall som er lagt til grunn er fra 2018, eller det er gjennomsnittstall for 2016, 2017 og 2018.

⁹ Ordinær sau innebærer et gjennomsnitt av all sau.

Når man skal vurdere disse tallene bør man ta med i vurderingen at beregningene for villsau ikke fullt ut er dekkende for de totale inntektene i produksjonen. Dermed gir de heller ikke et fullstendig bilde av kostnadene med tap av villsau til rovdyr. Produsenter som driver med villsau har som regel salg av skinn som en del av virksomheten. Vi har innhentet opplysninger som tyder på at det er svært stor variasjon i hvilke priser som oppnås for salg av skinn fra villsau. Noen selger råskinn til slakteri eller garveri, mens andre selger garvete skinn direkte til forbruker eller butikk. Prisen for et skinn kan variere fra under 100 kroner til opptil 3000 kroner¹⁰. For et begrenset antall skinn fra villsau blir det utbetalt et pristilskudd som i 2019 er på på 142 kroner per skinn levert til slakteri. Det er etterspørselen etter grå og gråmelerte skinn som bestemmer hvor mange skinn som plukkes ut¹¹.

Omsetningen av tilleggsprodukter fra villsau er liten og mye av omsetningen foregår utenom slakteriene. På grunn av dette finnes det lite dokumentasjon av omfang og priser for slike produkter, og det finnes ingen statistikk eller veiledende priser for skinn av villsau. Det er derfor vanskelig å utarbeide felles normer for verdien av skinn, noe som også begrenser verdien av å lage egne erstatningssatser for villsau. Det kan også forekomme at kjøtt og ull selges gjennom private kanaler, antakelig til høyere priser enn det som er brukt i våre beregninger. Livdyrsalget er muligens også mer omfattende enn for ordinær sau, siden det er en del som tyder på at antall villsau har vokst de senere år.

Det er grunn til å anta at disse forholdene gir betydelige merinntekter hos mange villsauprodusenter, og dette er noe som det bør tas hensyn til ved fastsetting av erstatningsverdier for denne sauerasen. Et alternativ til egne satser for erstatningsverdier er å beregne individuelle erstatninger for tap i besetninger med villsau, slik at de relle kostnadene med tap til rovdyr kan legges til grunn for erstatningsutbetalingene. Hvis det likevel blir valgt å etablere egne erstatningsverdier for villsau, bør det gjøres en nærmere vurdering av omfang og inntekter fra tilleggsprodukter fra besetninger med villsau.

¹⁰ Opplysninger fra Hilde Buer, leder i Norsk villsaulag.

¹¹ Leveringsvilkår Nortura 2019 <https://medlem.nortura.no/leveringsvilkar/leveringsvilkar-nortura-article16637-11916.html>

Litteraturliste

- Animalia 2019a. *Slaktestatistikk sau og lam*. Lastet ned fra www.animalia.no/kjott--egg/klassifisering/klassifisering-av-sau/, 2.5.2019.
- Animalia 2019b. *Saukontrollen. Årsmelding 2018*. Lastet ned fra www.animalia.no, 8.7.2019.
- Animalia 2018. *Saukontrollen. Årsmelding 2017*. Lastet ned fra www.animalia.no, 20.2.2019.
- Animalia 2017. *Saukontrollen. Årsmelding 2016*. Lastet ned fra www.animalia.no, 20.2.2019.
- Fatland 2019. *Informasjon om prisene på småfe for slaktesesongen 2018*. Lastet ned fra www.fatland.no/livdyr/smaafe/priser/informasjon-om-prisene-paa-smaafe-for-slaktesesongen-2018, 11.7.2019.
- Holien, S.O., Stornes, O.K., Ystad, E. 2014. *Oppdatering av tallgrunnlaget for beregning av rovdyrerstatninger*. Notat 2014 – 16. Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning.
- Norsk Genressurssenter 2019. *Historien om norsk kvit sau*. Oppslag i Nationen 30.6.19. Norsk institutt for bioøkonomi.
- Norsk Sau og Geit 2019. *Om saueraser*. Lastet ned fra www.nsg.no/saueraser/category694.html, 2.5.2019.
- Norsk Villsaulag 2016. *Gammelnorsk sau. Rasestandard*. Lastet ned fra www.villsau.no, 8.7.2019.
- Nortura 2019. *Innmelding, merking og levering av Gammelnorsk sau*. Lastet ned fra medlem.nortura.no/prislister/avregningspriser-smafe-vilkar-smafe-article16785-11969.html, 2.5.2019.
- Landbruksdepartementet 2018. *Jordbruksavtale 2018 – 2019*.
- Landbruksdepartementet 2017. *Jordbruksavtale 2017 – 2018*.
- Landbruksdirektoratet 2018. *Endelige satser for beregning av produksjonstilskudd og tilskudd til avløsning ved ferie og fritid*. Søknadsomgangen 2018. Lastet ned på www.landbruksdirektoratet.no, 2.5.2019.

Vedlegg - Eksempelberegning

Erstatta dyr	sau	lam
Tapt pga gaupe	0	0
Tapt pga jerv	5	10
Tapt pga bjørn	0	0
Tapt pga ulv	0	0
Tapt pga kongeørn	0	0
Uspesifisert freda rovvilt	0	0
Totalt antall erstatta	5	10

Antall dyr	sluppet	totalt
Antall morsøyer	200	200
Antall søyer u/lam	0	0
Antall lam	380	380
Andel erstatta søyer i %	2,5	2,5
Andel erstatta lam i %	2,6	2,6

Grunnverdi	pris	mengde	sum
Kjøttverdi søye	8,32	15,8	131,46
Distriktstilskudd	0	15,8	0
Ullverdi	5,27	0,89	4,69
Grunnverdi søye			136
Kjøttverdi lam	47,63	11,1	528,69
Distriktstilskudd	0	11,1	0
Ullverdi	5,27	0,65	3,43
Grunnverdi lam			532

Produksjonstilskudd, avløsertilskudd, utmarksbeitetilskudd og lammetilskudd

Tap utm.beite tilsk sau	59
Tap lammetilskudd neste år	136
Tap avløsertilskudd + prod.tilsk	0
Sum tap tilskudd pr. erstatta søye	195
Tap lammetilsk pr. erstatta lam	247
Tap utm.beitetilsk. pr erstatta lam	59
Sum tap tilskudd pr erstatta lam	306

Distriktstilskudd sone-sats	1	0
Andel ulempe i %	50	
Sats redusert avdrått	834	
Sats redusert avlsfremgang	10,21	
Sats øket arb. omfang	12,13	
Beregnet erstatning:		
Grunnverdi søyer	681	
Grunnverdi lam	5321	
Livdyrtilllegg lam	532	
Redusert fremtidig avdrått	4170	
Redusert avlsfremgang	2043	
Tap tilskudd søyer	975	
Tap tilskudd lam	3060	
Sum	16782	

Norsk institutt for bioøkonomi (NIBIO) ble opprettet 1. juli 2015 som en fusjon av Bioforsk, Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) og Norsk institutt for skog og landskap.

Bioøkonomi baserer seg på utnyttelse og forvaltning av biologiske ressurser fra jord og hav, fremfor en fossil økonomi som er basert på kull, olje og gass. NIBIO skal være nasjonalt ledende for utvikling av kunnskap om bioøkonomi.

Gjennom forskning og kunnskapsproduksjon skal instituttet bidra til matsikkerhet, bærekraftig ressursforvaltning, innovasjon og verdiskaping innenfor verdikjedene for mat, skog og andre biobaserte næringer. Instituttet skal levere forskning, forvaltningsstøtte og kunnskap til anvendelse i nasjonal beredskap, forvaltning, næringsliv og samfunnet for øvrig.

NIBIO er eid av Landbruks- og matdepartementet som et forvaltningsorgan med særskilte fullmakter og eget styre. Hovedkontoret er på Ås. Instituttet har flere regionale enheter og et avdelingskontor i Oslo.

